

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра політичної соціології

Пояснювальна записка

до бакалаврської роботи

на тему

**«СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОГО
АБСЕНТЕЇЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи
ЗСПМ-41 першого
(бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 054 Соціологія
Матушина А. А.

Керівник: Нехаєнко О.В. доктор
філософії з соціології, старший
викладач закладу вищої освіти
кафедри політичної соціології

Рецензент: Борисов Р.І., кандидат
соціологічних наук, старший
викладач закладу вищої освіти
кафедри соціології

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет соціологічний

Кафедра політичної соціології

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 Соціологія

Освітньо-професійна програма «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Бойко

підпис

Бойко Д.М.

ініціали, прізвище

«25» жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ

ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Матушина Аліна Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Соціологічний аналіз політичного абсентеїзму української молоді», керівник роботи Нехаєнко О.В. доктор філософії з соціології, старший викладач закладу вищої освіти кафедри політичної соціології, затверджені наказом по університету від «01» травня 2024 року № 1006-5/902

1. Строк подання студентом роботи травень 2024 року.
2. Перелік питань, які потрібно розробити:
  - 1) визначити ключові поняття та категорії, пов'язані з молодіжним абсентеїзмом;
  - 2) проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення абсентеїзму;
  - 3) розглянути емпіричні дослідження, проведені українськими соціологами, з акцентом на результатах, що стосуються політичного абсентеїзму молоді;
  - 4) визначити ключові демографічні та соціально-економічні чинники, що найсильніше пов'язані з тенденцією молоді утримуватися від політичної участі.
  - 5) дослідити вплив соціально-політичного середовища на участь молоді;

- 6) оцінити психологічні та контекстуальні фактори політичної поведінки;
- 7) запропонувати стратегії для зменшення політичного абсентеїзму та сприяння більшій політичній участі серед української молоді.

3. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Визначення теми та мети роботи
2.	Визначення основних понять та теоретичних підходів до вивчення політичної активності та абсентеїзму
3.	Опрацювання теоретичних матеріалів та написання першого розділу роботи
4.	Проведення аналізу українських соціологічних досліджень, присвячених проблематиці молодіжного абсентеїзму.
5.	Дослідження абсентеїзму серед студентів Каразінського університету
6.	Написання висновків. Доопрацювання бакалаврської роботи разом з науковим керівником.
7.	Підготовка презентації та захисту бакалаврської роботи

4. Дата видачі завдання «25» жовтня 2023 року

Студент

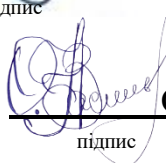

підпис

Аліна МАТУШИНА

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

Оксана НЕХАЧКО

ініціали, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА АБСЕНТЕЇЗМУ	6
1.1. Теоретична інтерпретація основних понять в дослідженні студентського абсентеїзму.....	7
1.2. Теоретико-методологічні підходи до розгляду політичного абсентеїзму	12
1.3. Аналіз вітчизняних соціологічних досліджень із проблематики молодіжного абсентеїзму.....	23
Висновки до Розділу 1	29
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ АБСЕНТЕЇЗМУ СЕРЕДСТУДЕНТІВ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ВИСНОВКИ ОНЛАЙН- ОПИТУВАННЯ).....	31
1.1. Методологія дослідження	31
1.2. Базова інформація щодо учасників дослідження.....	34
1.3. Результати аналізу даних	41
Висновки до Розділу 2	47
ВИСНОВОК	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

У сучасній Україні явище політичного абсентеїзму серед молоді є значним викликом для демократичного процесу та суспільного розвитку. Це питання набуло особливої актуальності в контексті нещодавніх політичних потрясінь та соціальних трансформацій, особливо в ході повномасштабної війни. Розуміння того, чому молоді українці утримуються від участі в політичних процесах, має вирішальне значення для розробки стратегій, спрямованих на посилення демократичної участі та забезпечення надійного політичного майбутнього, особливо під час післявоєнної відбудови.

Необхідність проблематизації молодіжного політичного абсентеїзму полягає не лише в низькому рівні політичної активності, але й у глибших суспільних та інституційних причинах, що спричиняють таку байдужість. Важливо дослідити, як економічні труднощі, недовіра до політичних інститутів, відсутність ефективних громадських організацій та брак політичної освіти впливають на рішення молодих людей дистанціюватися від політичного життя. Окрім того, варто звернути увагу на вплив медіа та соціальних мереж, які можуть як сприяти політичній активності, так і навпаки, сприяти поширенню апатії та цинізму. Аналіз цих аспектів дозволить не лише глибше зрозуміти природу політичного абсентеїзму, але й розробити комплексні підходи до його подолання.

На онтологічному рівні це дослідження заглиблюється до сутності і проявів політичного абсентеїзму, досліджуючи, як останній втілено в поведінці молоді по всій Україні. На гносеологічному – вивчає базові знання про політичну участь молоді: як молоді люди сприймають свою роль у політичній сфері, як вони її відіграють та яким є їхнє ставлення до наявної політичної системи. Такий підхід пропонує всебічне вивчення політичного абсентеїзму. В рамках емпіричного дослідження даної бакалаврської роботи ми зосередимося на вивченні абсентеїзму серед студентської молоді, але в цілому робота має на меті формування фундаменту для реалізації більш масштабного дослідження,

яке можливо екстраполювати на молодь загалом.

Об'єктом даного дослідження є молодіжний абсентеїзм як соціальне явище.

Предмет - фактори та причини політичного абсентеїзму серед студентів ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Основна **мета** цієї роботи – визначити фактори, що сприяють політичному абсентеїзму серед української молоді, зокрема, надати детальний аналіз причин, наслідків та потенційних стратегій для пом'якшення цієї проблеми, сприяючи тим самим більшій політичній участі.

Відповідно до цієї мети в роботі було поставлено та вирішено наступні завдання:

- визначити ключові поняття та категорії, пов'язані з молодіжним абсентеїзмом;
- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення абсентеїзму;
- розглянути емпіричні дослідження, проведені українськими соціологами, з акцентом на результатах, що стосуються політичного абсентеїзму молоді;
- визначити ключові демографічні та соціально-економічні чинники, що є найбільш міцно пов'язаними з тенденцією молоді утримуватися від політичної участі;
- дослідити вплив соціально-політичного середовища на участь молоді;
- оцінити психологічні та контекстуальні фактори політичної поведінки;
- запропонувати стратегії для зменшення політичного абсентеїзму та сприяння більшій політичній участі серед української молоді.

Теоретико-методологічна база роботи. Проблематику абсентеїзму досліджують вчені із різних сфер, і зацікавленість соціологів даною тематикою носить міждисциплінарний характер. Але якщо говорити про соціологічні здобутки, то розвиток досліджень абсентеїзму в першу чергу пов'язаний з

дослідженнями електоральної поведінки, початок яким було покладено французьким демогеографом А. Зігфрідом. Першими дослідниками безпосередньо абсентеїзму були представники американської Чиказької школи Ч. Мерріам та Г. Госнел. Надалі проблема абсентеїзму розглядалася в межах досліджень електоральних процесів. Дослідження в цьому напрямі вели Г. Лассуел, С. Верба, Н. Най, П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, вивчаючи електоральну поведінку та причини відмови брати участь у виборах. В іншому напрямі цю проблематику розглядали Г. Алмонд, Р. Даль, А. Лейпхарт, вважаючи абсентеїзм показником стабільності демократії. У поглиблення розуміння сутності абсентеїзму значний внесок зробили соціологи, зокрема П. Бурдьє, Е. Вятр, Р. Даль, Р. Дарендорф, Р. Джессоп, М. Дюверже, С. Ліпсет, Ю. Хабермас, С. Хантінгтон, І. Шумпетер.

Серед українських дослідників в рамках даної тематики можна згадати Є. Головаху, Паніну, Р. Губань, О. Оверчук, М. Сербіна, Д. Гаврилюка, О. Пучніна, Ю. Ключковського, Ю. Шведа, В. Логвіна, Б. Стародубського, В. Чиркіна, О. В.Лазаренко, В. Стукаленко та інших. Також значна увага в рамках даного дослідження була приділена напрацюванням В. Крижанівської та її дослідженням, що присвячені проблематиці абсентеїзму в інформаційному суспільстві.

Структура бакалаврської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та анотації. Загальна кількість сторінок – 60 з анотацією.

РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА АБСЕНТЕЇЗМУ

Політичний абсентеїзм у сучасній Україні є значною проблемою, яка загострюється як історичними факторами, так і сучасним геополітичним кліматом. Історично склалося так, що політичний ландшафт України був нестабільним, із частими змінами політичних партій та коаліцій, що сприяло розчаруванню громадськості в політичних процесах. Ця закономірність стала очевидною під час виборчого циклу 2019 року, який призвів до реконфігурації партійних структур, але водночас підкреслив швидкоплинний характер політичної лояльності серед електорату. Триваючий конфлікт із Росією та подальше оголошення воєнного стану ускладнили ці проблеми, обмеживши традиційні форми політичної участі, такі як голосування та протести. В умовах воєнного стану повноваження органів влади часто консолідуються, що може знизити ефективність і швидкість реагування політичних інститутів. Така централізація влади обмежує можливості громадськості впливати на дії уряду, що призводить до зростання політичної пасивності або абсентеїзму.

Вплив війни поглибив наявні соціальні та політичні розбіжності, хоча деякі лінії поділу, наприклад, на основі мови або зовнішньополітичної орієнтації, могли, навпаки, втратити чіткість. Війна змістила фокус уваги на більш фундаментальні питання, такі як справедливість та участь у забезпеченні безпеки та розбудові України. Затяжний конфлікт та його соціально-економічні наслідки підвищили привабливість популістських рішень, які часто супроводжуються політичною нестабільністю та неструктурованим процесом прийняття рішень. Ці умови можуть сприяти циклу невдоволення та відсторонення від формальних політичних процесів.

У відповідь на ці виклики експерти наголошують на необхідності перегляду законодавчої бази, що регулює діяльність політичних партій та органів місцевого самоврядування. Це містить в собі прийняття нових законів

про реєстрацію та регулювання діяльності політичних партій для кращого формулювання та розв'язання суспільних проблем у постконфліктний період. Крім того, відновлення відповідальності органів місцевого самоврядування та забезпечення політичної підзвітності за допомогою спрощених законодавчих процедур розглядаються як важливі кроки на шляху до активізації політичної участі та зменшення абсентеїзму.

Таким чином, політичний абсентеїзм в Україні сьогодні зумовлений історичною нестабільністю, посиленою війною та воєнним станом, які перешкоджають традиційній політичній участі. Ця робота спрямована на вивчення того, чи є абсентеїзм домінуючою стратегією серед українців, особливо молоді та підростаючого покоління. Буде проаналізовано причини та наслідки політичної пасивності, а також запропоновано можливі шляхи її подолання через структурні реформи, що потенційно підвищать підзвітність та функціональність політичних інститутів, відновлюючи довіру громадян до демократичного процесу.

1.1. Теоретична інтерпретація основних понять в дослідженні студентського абсентеїзму.

Перш ніж перейти до розгляду теоретико-методологічних засад, необхідно операціоналізувати основні поняття, які будуть використані в даній роботі, Також визначення понять необхідно для того, аби окреслити межі власне абсентеїзму та з'ясувати, як саме співвідноситься абсентеїзм із іншими формами політичної (не)участі.

Політичний абсентеїзм — це явище, коли виборці, які мають право голосу, свідомо утримуються від участі у виборчих процесах, таких як голосування на виборах, референдумах чи інших формах демократичної участі. Абсентеїзм безпосередньо впливає на політичне представництво та легітимність.

Політичне представництво є основою демократичного врядування, де обрані посадові особи діють від імені своїх виборців. В ідеалі кожен сегмент суспільства має право голосу в процесах прийняття рішень, які впливають на його життя. Однак коли значна частина електорату вирішує не брати участь у виборах, певні групи можуть бути недостатньо представлені. Така невідповідність може виникнути через те, що ті, хто голосує, як правило, мають певні специфічні характеристики, – наприклад, вищий рівень доходу або освіти, що потенційно може призвести до формування уряду, який в першу чергу відображатиме вподобання та інтереси цих більш активних виборців, а не всього населення країни. Демократична легітимність таким чином може бути підірвана, оскільки підіймає питання про те, якою мірою уряд дійсно представляє волю свого народу. Якщо значна частина населення постійно не бере участі у виборчому процесі, це може свідчити про недовіру до здатності системи задовольнити їхні потреби та інтереси. Така нелегітимність може призвести до зниження довіри до інституцій, зменшення громадянської активності, і до посилення політичної нестабільності як наслідок [1].

Здоров'я демократії можна оцінити за тим, наскільки вона є інклюзивною, гнучкою та прозорою. Політичний абсентеїзм впливає на всі ці аспекти, спотворюючи процес реагування та контролю дій влади. Така ситуація може призвести до формування політики, яка поглиблює нерівність і ще більше маргіналізує без того незадоволені групи [2].

Політичний абсентеїзм може бути викликаний різними факторами. Безперечно важливим фактором, що впливає на політичний абсентеїзм, є соціально-економічний статус людини. Дослідження постійно показують, що нижчий соціально-економічний статус корелює з нижчою політичною участю. Це можна пояснити браком ресурсів, зокрема часу, грошей та доступу до інформації, що обмежує можливості таких людей брати повноцінну участь у політичному житті. Крім того, політичні кампанії та партії часто зосереджують свої зусилля на виборцях із середнім та високим рівнем доходу, що ще більше

відштовхує тих, хто перебуває на нижчих щаблях соціально-економічного спектра [1].

Складні процеси реєстрації, які вимагають надмірної кількості документів, ідентифікації особи; незручне розташування або недостатня кількість виборчих дільниць; обмежені години голосування тощо можуть також слугувати значними стримуючими факторами, особливо для осіб із нижчих соціально-економічних верств населення або з обмеженими можливостями пересування. Такі бар'єри непропорційно впливають на групи меншин та незахищені верстви населення, які можуть вважати ці вимоги обтяжливими та несприятливими.

Крім того, міграція та досвід діаспори можуть розмивати традиційні політичні зв'язки та зменшувати ймовірність участі в політичних процесах на батьківщині, оскільки люди можуть відчувати себе менш пов'язаними або лояльними до політичних систем своїх країн походження.

Культурні фактори також відіграють вирішальну роль. У деяких суспільствах існує сильний нормативний тиск проти участі в політиці, який може бути зумовлений історичними, релігійними або культурними переконаннями, що перешкоджають взаємодії з державою або управлінськими структурами [3]. Загалом, у суспільствах, де політична активність традиційно не цінується або не заохочується активно, люди менш схильні брати участь у голосуванні та інших формах політичної активності. Це може бути особливо очевидним у громадах, які історично були маргіналізованими або позбавленими виборчих прав, де почуття відчуження від політичної системи є культурно вкоріненим.

Крім того, рівень соціалізації та освіти також сприяє політичному абсентеїзму. Особи, які здобули обмежену освіту щодо громадянської активності або виростили в середовищі, де політичні дискусії є мінімальними, можуть не мати достатніх знань або мотивації, необхідних для участі в політичному житті. Дослідження показують, що вищий рівень освіти корелює зі

збільшенням політичної участі, що свідчить про те, що освітня політика може впливати на явку виборців.

Найчастіше політичний абсентеїзм концептуалізується як апатія виборців. *Політична апатія* — це відсутність інтересу, мотивації та залучення громадян до політичної діяльності. Відповідно вона проявляється як утримання від голосування не через зовнішні перешкоди, такі як фізичні бар'єри або процедурні складнощі, а через відсутність інтересу, байдужість до політичних результатів, політики та загальне відсторонення від політичного дискурсу [4].

Такий стан незацікавленості можна пояснити різними факторами, включаючи сприйняття неефективності політичних дій, розчарування в політичних лідерах чи інституціях, загальне відчуття розчарування в самому політичному процесі, роз'єднаність. У такому випадку явка виборців знижується, коли люди відчують, що їхній голос не має значення або не вплине на результат виборів.

Інші соціологічні дослідження визначили також вплив почуття відчуження та роз'єднаності; позбавлення права голосу серед певних демографічних груп, особливо тих, хто є соціально або економічно маргіналізованими [1].

Політична роз'єднаність означає стан фрагментації всередині політичної спільноти, коли суперечливі ідеології, інтереси чи пріоритети призводять до відсутності консенсусу та згуртованості серед електорату чи політичних еліт. Цей поділ можна спостерігати в різних вимірах, таких як партійні лінії, ідеологічні переконання чи політичні уподобання. Політична роз'єднаність часто проявляється в поляризованій громадській думці, частих законодавчих тупиках і фрагментованій партійній системі. Це призводить до формування політичного середовища, в якому важко досягти компромісу, а колективні дії, спрямовані на досягнення спільних цілей, гальмуються [5].

Політична апатія, як уже зазначалося, передбачає загальну відстороненість та відсутність інтересу серед громадян до політичних процесів

та врядування. Вона характеризується байдужістю та пасивним відстороненням від політичної діяльності, включаючи голосування, громадянську участь та інформування про політичні справи [6].

Основна відмінність між політичною роз'єднаністю та політичною апатією полягає у рівні та формі залучення. Політична роз'єднаність передбачає активне залучення учасників, яким небайдужі політичні результати, але які розділені у своїх переконаннях та підходах [7]. Таке активне залучення різко контрастує з політичною апатією, де відсутність інтересу та залучення означає пасивність і відстороненість від політичного процесу.

Хоча політична роз'єднаність може бути деструктивною, вона свідчить про живу, хоча й суперечливу, політичну культуру з високим рівнем залучення громадськості. І навпаки, політична апатія свідчить про пасивність громадян, що може бути шкідливою для здоров'я демократії, оскільки призводить до зменшення громадського контролю над урядом і зниження демократичної підзвітності.

Критична політична роз'єднаність також іноді може посилювати політичну апатію. Коли громадяни сприймають політичний ландшафт як непримиренно розділений, вони можуть відчувати, що їхня участь є марною, тим самим посилюючи почуття розчарування і відсторонення від участі. З іншого боку, вкрай апатичний електорат також може сприяти політичному роз'єднанню, оскільки відсутність широкого, залученого консенсусу полегшує поляризованим фракціям домінування в політичному дискурсі.

З іншого боку, оскільки політичний абсентеїзм — це поведінка, яка полягає в утриманні від участі у виборчих процесах, він також охоплює інші виміри, такі як, наприклад, активний бойкот. У такому випадку абсентеїзм розглядається як особистий вибір і як політична заява, що відображає активні настрої щодо політичної системи [7]. Це свідоме, стратегічне рішення як форма протесту, яке учасники розглядають як спосіб сигналізувати про своє невдоволення або вимагати політичних, соціальних чи економічних змін. Такі

бойкоти часто є організованими і втілюють тактику, яку використовують групи. Вони можуть бути зумовлені різними мотивами, такими як протест проти несправедливості або корупції, проти конкретних політик або кандидатів, або заперечення легітимності самого виборчого процесу.

Активні бойкоти можуть суттєво вплинути на результати виборів, особливо в умовах жорсткої конкуренції. Зменшуючи явку виборців, бойкот може делегітимізувати результати виборів або зменшити мандат обраних посадових осіб, тим самим впливаючи на сприйняття легітимності уряду. Ефективність таких бойкотів у досягненні бажаних політичних змін є предметом дискусій, однак у такому випадку політичний абсентеїзм розглядається як активна форма *політичного активізму*, і може слугувати яскравим індикатором необхідності системних змін і може стати каталізатором діалогу та реформ [8].

1.2. Теоретико-методологічні підходи до розгляду політичного абсентеїзму

У цьому підрозділі розглянемо низку теорій, які пропонують цікаві погляди на політичний абсентеїзм. Аналіз явища абсентеїзму через соціологічний підхід дозволяє визначити, як взаємодіють індивіди у рамках своїх соціальних статусів та ролей, особливості їхніх взаємовідносин, пов'язаних із уникненням участі у політичних процесах, а також виявити причини, що сприяють їхній активності чи пасивності в політиці. Соціологічний аналіз політичної участі та абсентеїзму включає не тільки вивчення особистих, суб'єктивних чинників, але й розглядає вплив приналежності до різних соціальних груп, як великих (класові, етнічні, національні), так і малих (сім'я, друзі, колеги), а також культурних факторів, таких як стереотипи та упередження.

Стереотипи та упередження можуть суттєво впливати на політичний абсентеїзм, тобто на ухилення громадян від участі у політичному житті, зокрема

у голосуванні. Ці поняття допомагають зрозуміти, чому люди можуть відчувати апатію або недовіру до політичних процесів та інститутів.

Стереотипи у політиці — це узагальнені, часто спрощені уявлення про політичні партії, лідерів, політичні ідеології чи навіть цілі групи населення. Вони базуються на попередньому досвіді людей і мають тенденцію до стійкості та емоційної насиченості. Стереотипи формуються через процеси категоризації, коли люди групують схожі явища, генералізації — узагальнення на основі обмеженої інформації, та атрибуції — приписування певних характеристик або мотивів без достатньої інформації [9].

Упередження є ще одним фактором, який може відштовхувати людей від політичної участі. Вони виникають коли певні стереотипи перетворюються на негативні або позитивні судження, що призводить до забарвленого сприйняття політичних подій, особистостей чи ідеологій.

Ці механізми взаємодіють, утворюючи систему упереджених переконань, що може призводити до знецінення політики та відчуття, що політична участь є марною або неефективною. Відсутність віри в можливість зміни через політичні канали може підвищити рівень політичного абсентеїзму серед населення, що в кінцевому підсумку веде до зниження якості демократії та зменшення представництва різних груп у політичному процесі.

Дослідження політичного абсентеїзму передбачає вивчення кількох теоретичних концепцій, які допомагають пояснити механізми й вплив цих явищ. Ось ключові концепції та теорії, що мають відношення до цієї теми.

Перше, що ми розглянемо, – **теорія громадянського (демократичного) залучення**. Ця теорія відіграє ключову роль у розумінні політичного абсентеїзму та фокусується на важливості участі в демократичних процесах для здоров'я демократії. Вона вивчає фактори та процеси, які впливають на участь людей у політичній та громадській діяльності, визначає структури, мотивації та поведінкові моделі, які можуть сприяти або перешкоджати громадянському залученню, з метою заохочення позитивних соціальних змін. Згідно з цією

теорією причини політичного абсентеїзму можуть включати політичний скептицизм, відчуття відчуженості від політичної системи, відсутність довіри до політичних інституцій, а також низьку самооцінку політичної ефективності. Все це є факторами, що зменшують громадянське залучення [10]. Досліджуючи погляди молодих українців на демократію та диктатуру, а також їхню участь у громадських ініціативах, можна оцінити рівень демократичного залучення та його наслідки для політичного абсентеїзму.

Такі основні аспекти громадянського залучення, як громадянська освіта, допомагають особам розуміти їхні права та обов'язки та спонукають їх до участі у виборчих процесах.

Відчуття власної політичної ефективності може значно впливати на участь у виборах. Дослідження, такі як ті, що проводили Кембелл та Міллер, показують, що виборці, які відчують, що їхній голос має значення, частіше беруть участь у виборах [11].

Соціальні норми та очікування, як вказує Р.Д. Патнем в праці “Боулінг наодинці” [12], також відіграють важливу роль у політичній участі. Спільноти з міцними нормами громадянської участі, як правило, мають вищу явку на виборах.

Економічні та соціальні обставини можуть значно вплинути на громадянську участь. Низькі доходи та обмежені ресурси можуть перешкоджати участі у виборчому процесі.

Наслідки недостатнього залучення включають слабке подання інтересів певних груп у політичному процесі, що може вести до нерівності в розподілі ресурсів і послуг. Крім того, низька політична участь може призвести до зниження легітимності виборчих результатів та загальної довіри до політичної системи.

Розуміння громадянського залучення та його впливу на політичний абсентеїзм є важливим для створення ефективних стратегій залучення громадян у політичний процес. Це знання дозволяє розробляти програми, що спрямовані

на підвищення громадянської активності та зміцнення демократії.

Теорія політичної ефективності. Політична ефективність означає віру у власну здатність впливати на політичні процеси, тоді як політичне відчуження описує стан, коли люди відчують себе відірваними від політичної системи. Ці поняття мають вирішальне значення для вивчення довіри до політичних інститутів та участі у громадській діяльності серед української молоді. За Крейгом [13] низька політична ефективність може призводити до байдужості та абсентеїзму, оскільки люди відчують, що їхні дії не матимуть значення. Навпаки, люди з високим рівнем політичної ефективності більш схильні до голосування, участі у громадських зборах та інших формах громадської активності.

Політична ефективність поділяється на внутрішню ефективність (впевненість у власній здатності впливати на політику) та зовнішню ефективність (віра в те, що уряд відреагує на волевиявлення громадян). Люди, які живуть у бідності, можуть відчувати себе відірваними від політичної влади або розчарованими у своєму впливі, що зменшує їхню участь у політичному житті.

На основі досліджень Крейга можна зробити висновок, що для активізації політичної участі важливо не лише підвищувати рівень внутрішньої та зовнішньої політичної ефективності серед населення, але й створювати системи, які активно відгукуються на потреби громадян. Культурні норми, освітній рівень та соціально-економічний статус також впливають на політичну ефективність. Різні суспільства можуть мати різні рівні політичної ефективності залежно від цих факторів, які безпосередньо впливають на стабільність і зміни в політичній системі. Суспільства, де громадяни відчують високий рівень політичної ефективності, часто характеризуються більшою політичною стабільністю.

Теорія соціального капіталу зосереджується на важливості соціальних зв'язків та мереж у формуванні економічного та особистісного успіху індивідів.

Соціальний капітал включає ресурси, які людина може отримати через свої соціальні мережі, включно з дружбою, знаннями, емоційною підтримкою та діловими зв'язками. Роберт Патнем [14] визначає соціальний капітал як «функції соціальних мереж, норми взаємності та довіри», які дозволяють учасникам спільноти діяти ефективніше разом для досягнення спільних цілей завдяки швидшому та ефективнішому розподілу ресурсів і інформації. Він стверджував, що регіони з високим рівнем соціального капіталу мають краще функціонуючу економіку та політичну систему, тому що соціальний капітал забезпечує основу для взаємодопомоги та кооперації.

Патнем розділяє соціальний капітал на два види – зв'язуючий і мостовий. Зв'язуючий соціальний капітал зміцнює відносини в межах групи, тоді як мостовий розширює ці відносини між різними групами. Він аргументує, що соціальні мережі мають цінність для суспільства та індивідуальних учасників, сприяючи ефективній співпраці. В контексті політичного абсентеїзму наявність або відсутність щільних мереж може впливати на політичну участь, оскільки індивіди в щільних мережах можуть бути більш мотивованими до голосування через соціальний тиск або через взаємне зобов'язання. Сильні норми можуть сприяти збільшенню політичної участі, оскільки індивіди відчувають моральне зобов'язання брати участь у громадському житті.

Довіра також сприяє організації соціального життя та легітимації соціальних взаємодій [14]. Високий рівень загальносуспільної та політичної довіри може сприяти збільшенню участі в голосуванні, оскільки люди вірять у важливість свого голосу і в те, що система буде чесно відображати їхній вибір. Низька довіра може вести до апатії та абсентеїзму.

Патнем виявив, що регіони з високим рівнем соціального капіталу мають ефективніше управління та вищі рівні демократичної участі. Це означає, що суспільства з міцними мережами та нормами співпраці мають кращі умови для розв'язання колективних проблем. Інституційний контекст, наприклад, якість управління та політичні права, також впливає на взаємодію соціального

капіталу з політичною участю. В умовах слабких інституцій навіть високий соціальний капітал може не призводити до високої політичної участі.

Соціальний капітал може мати й негативні наслідки, якщо він веде до ексклюзивності або виключення певних груп. Критики теорії вказують на труднощі з вимірюванням соціального капіталу та потенційні ризики зосередження на інтересах внутрішніх груп на шкоду зовнішнім [15].

Теорія раціонального вибору стверджує, що люди обирають певну поведінку на основі раціонального аналізу можливих варіантів і їхніх наслідків, виходячи з мети максимізації своєї користі чи уникнення шкоди. Політичний абсентеїзм часто аналізується крізь призму цієї теорії, особливо у контексті виборів. Потенційні виборці можуть вважати, що витрати часу і зусиль на голосування перевищують потенційну користь, яку може принести їхній голос, особливо якщо вибори вже вирішені або що його голос малоймовірно змінить результат, він може вирішити не брати участь.

Теорія раціонального вибору використовує ідеї класичної економіки для аналізу політичного процесу за економічною теорією демократії, що розробив Ентоні Даунс [16]. Індивідуальна політична поведінка, включаючи вибір виборців та дії політиків, пояснюється через аналіз витрат і вигод. За Даунсом, виборці поведуться як раціональні споживачі, які намагаються максимізувати свою користь. Вони оцінюють кожного кандидата на основі власних припущень, як його політика вплине на їхнє особисте благополуччя і голосують за того, хто, на їхню думку, принесе їм найбільшу користь. Збір детальної інформації може бути витратним, тому багато виборців покладаються на інформаційні скорочення, такі як партійна приналежність або імідж кандидата. Політики, за Даунсом, діють як підприємці в пошуках «прибутку» у формі голосів. Вони формують свої політичні платформи з метою залучення максимальної кількості виборців, часто виходячи з принципу мінімізації зусиль для забезпечення переобрання.

Теорії Даунса допомагають пояснити, чому в політичній системі можуть

виникати певні викривлення та неефективності, наприклад, коли політики вибирають короткострокові стратегії, що мають популістський характер, або коли виборці роблять вибір, керуючись обмеженою інформацією. Рішення молодих українців брати участь у політичних процесах або емігрувати можна зрозуміти через цю призму, оскільки економічна нестабільність і проблеми безпеки зважуються проти сприйняття ефективності політичної участі.

Ресурсна модель політичної участі (теорія мобілізації ресурсів) припускає, що політична участь вимагає певних ресурсів, таких як час, гроші та громадянські навички, яких часто бракує в бідних громадах. Вона концентрується на способах, якими соціальні рухи здобувають ресурси, мобілізують людей і взаємодіють з політичними інститутами. Модель стверджує, що наявність таких ресурсів як матеріальних (гроші, офісні приміщення), так і нематеріальних (організаційні навички, доступ до медіа) вважаються ключовими для здатності рухів до мобілізації й досягнення цілей та безпосередньо впливає на здатність людини брати участь у політиці [17]. Ті, хто має більше ресурсів, більш схильні до політичної активності. Бідні люди можуть не мати освітніх можливостей для розвитку політичних знань або економічної свободи для участі в політичній діяльності, що призводить до більш високого рівня абсентеїзму. Теорія досліджує, які рухи залучають учасників і волонтерів та які стратегії вони використовують для збільшення свого впливу, які соціальні рухи взаємодіють із державними інститутами, впливаючи на політичні процеси та політичні рішення. Розглядається важливість організаційної структури рухів, включаючи ролі лідерства, координацію і стратегічне планування в досягненні мет.

Недостатній доступ до ресурсів, таких як інформація про кандидатів і політичні питання та неефективні мобілізаційні зусилля політичних партій і кандидатів можуть призвести до низької виборчої активності. Структурні й організаційні бар'єри, такі як складність реєстрації або відсутність доступних виборчих дільниць, також можуть впливати на користь відмови від участі

громадян у політичному процесі.

Ця модель була розроблена і підтримана в різних дослідженнях як модель громадянського волонтаризму. В роботах Сідні Верба, Кей Леман Шлоцман та Генрі Е. Брейді, зокрема, у їхній впливовій книзі «Голос і рівність: Громадянський волонтаризм в американській політиці» (1995) [1] представлено ґрунтовний аналіз того, як нерівність ресурсів впливає на політичну участь.

Нерівномірний розподіл ресурсів і, як наслідок, нерівність у політичній участі може вплинути на здоров'я демократії, оскільки може призвести до врядування, яке не відображає інтереси всього населення. Розв'язання проблеми нерівності ресурсів (наприклад, через реформування освіти та економічну політику) може посилити демократичну участь та справедливість.

Теорія маргіналізації досліджує процеси та умови, за яких певні групи чи індивіди стають відірваними від основних соціальних, економічних і політичних процесів. Маргіналізація відбувається, коли групи або особи перебувають на периферії суспільства і не мають рівного доступу до ресурсів, влади та можливостей. Це може включати соціальну ізоляцію, економічне відчуження та політичне виключення. Механізми можуть бути структурними (закони, правила) або культурними (стереотипи, представлення). Відчуття відчуження, зниження соціальної мобільності, зростання нерівності призводять до зниження політичної активності, а згодом зовсім до політичного абсентеїзму.

Теорія маргіналізації, розроблена Янгом [18], фокусується на розумінні процесів, за якими певні групи людей опиняються на периферії суспільства, часто в результаті соціальних, економічних або політичних змін. Маргіналізація – це динамічний процес, що впливає на групи осіб, які втрачають своє місце або значення в соціальній структурі через соціальні, економічні або політичні зміни. Вона може бути зумовлена різними чинниками, включаючи расу, клас, стать, етнічну приналежність, вік та інші соціальні ідентифікатори.

Дослідження маргіналізації за ознаками освіти, статі та політичних поглядів може висвітлити структурні бар'єри на шляху до політичної участі, з

якими стикається українська молодь. Визначення того, які групи є недостатньо представленими у політичному процесі, може допомогти у розумінні динаміки абсентеїзму.

Теорія соціальної згуртованості, розроблена Чаном [19], спрямована на розуміння того, як соціальні зв'язки та відносини впливають на колективні дії та поведінку в групах. Ця теорія зокрема розглядає, як згуртованість впливає на участь у групових активностях та їх ефективність.

Соціальна згуртованість визначає міру, у якій члени групи схильні залишатися у групі та брати участь у групових діяльностях через почуття залученості або особистої користі. Чинники згуртованості можуть включати взаємну залежність у досягненні цілей, спільні цінності та інтереси, взаємне розуміння та емоційні зв'язки між членами групи. Високий рівень згуртованості зазвичай асоціюється з підвищеною участю у групових діяльностях і може впливати на особисті рішення, спонукати або стримувати участь у таких діяльностях як вибори.

Теорія соціальної згуртованості припускає, що міцніші зв'язки в громаді та почуття приналежності можуть посилити громадянську участь, навіть якщо ця участь є проявом протесту чи демонстративною неучастю в політичних процесах. Ця теорія підтримує дослідження заходів соціальної згуртованості в українському суспільстві для розуміння політичного абсентеїзму [20].

Теорія політичної соціалізації досліджує процес, через який індивіди навчаються та адаптують політичні норми, цінності, поведінку та очікування своєї культури. Ця теорія важлива для розуміння того, як формуються політичні думки й дії громадян за участю агентів соціалізації. Сім'я впливає на ранні політичні орієнтації, школи формують розуміння громадянських обов'язків та прав, ЗМІ надають інформацію про політичні події та дискурси [21], а групи однолітків і релігійні інституції можуть впливати на політичні переконання та поведінку.

Політична соціалізація – пряма (навмисна політична освіта) чи непряма

(через повсякденні діалоги та медійні впливи) – є довгостроковим процесом, що може змінюватися протягом життя особи залежно від особистого досвіду та змін у суспільстві. Внутрішні фактори, такі як особисті інтереси, моральні цінності та ідентичність, впливають на сприйняття політики, тоді як зовнішні фактори (соціально-економічний статус, доступ до інформації) визначають рівень доступу до політичної участі [22].

В Україні досвід радянського минулого та перехід до незалежності значно вплинули на політичну культуру. Довіра до політичних інститутів часто є низькою, що веде до політичної апатії серед населення. Економічні труднощі та соціальна нестабільність також підвищують політичний скептицизм і відчуженість. Маніпуляція інформацією та недостатність незалежних медійних ресурсів можуть спотворювати реальне сприйняття політики та зменшувати бажання брати участь у виборчому процесі, що призводить до абсентеїзму. Освітні програми, що покращують знання про виборчі права та процедури, можуть сприяти більш активній громадянській участі.

Теорія мобілізації підкреслює роль політичних партій та організацій у мобілізації виборців. Ступінь мобілізаційних зусиль може суттєво вплинути на політичну участь. Мобілізація часто залежить від доступу до ресурсів, таких як гроші, час, людські ресурси та засоби комунікації. Наявність або відсутність цих ресурсів може суттєво вплинути на здатність групи до організації та проведення акцій. Теорія мобілізації звертає увагу на політичний контекст, в якому діє група. Наприклад, ліберальні демократії з високим рівнем громадянських свобод та політичної конкуренції можуть сприяти мобілізації, тоді як авторитарні режими можуть цьому перешкоджати. Психологічні та культурні фактори, такі як спільна ідентичність, відчуття справедливості чи переконання в можливості змін, також є критичними для мобілізації [20]. Спільні цілі та ідеологія можуть об'єднувати людей та спонукати їх до дій. Теорія мобілізації наголошує на значенні соціальних мереж та взаємодій між учасниками. Взаємодопомога, обмін інформацією та залучення через соціальні

зв'язки є ключовими для ефективної мобілізації. Політична мобілізація часто є менш цілеспрямованою та ефективною в бідних районах, що призводить до зниження явки та участі.

В Україні політичний контекст з його високим рівнем недовіри до політичних інституцій та частими змінами уряду може знижувати мотивацію виборців до участі в голосуванні. Мобілізаційні зусилля, направлені на підвищення довіри та інформування громадськості, можуть зменшити абсентеїзм. У регіонах із традиційно низькою активністю проведення освітніх кампаній, організація зустрічей з кандидатами та сприяння реєстрації виборців, спрямований вплив медіа та інформаційних кампаній перешкоджають розвитку абсентеїстських настроїв.

Засновуючись на аналізі теорій, які розглядають політичний абсентеїзм, можна зробити декілька ключових висновків. Перш за все, розглянуті теорії підкреслюють наявність різних причин, які спонукають людей відмовлятися від участі у політичному житті, включаючи апатію, недовіру до політичних інститутів, відчуття безсилля та нездатності вплинути на політичний процес. Деякі теорії наголошують на впливі соціальних норм та цінностей, які можуть змушувати людей уникати політичної участі як форми соціально прийнятої поведінки. Це відповідно підкреслює роль сім'ї, освітніх систем та ЗМІ у формуванні політичної активності.

Кожна з цих теорій не лише висвітлює різні причини політичного абсентеїзму, але й підкреслює складність розв'язання цієї проблеми на практиці. Інтеграція цих теоретичних поглядів забезпечить надійну основу для аналізу причин політичної неучасті української молоді, що спостерігається на прикладі явки на виборах останніх років. І якщо узагальнити всі ці підходи, стає очевидним, що подолання політичного абсентеїзму вимагає комплексного підходу, який враховує соціально-економічну нерівність, покращує політичну освіту та відновлює довіру до політичних інститутів.

1.3. Аналіз вітчизняних соціологічних досліджень із проблематики молодіжного абсентеїзму.

Політичний абсентеїзм, або відсутність участі у політичній діяльності, такої як голосування, відвідування мітингів чи стеження за політичними новинами, став значною проблемою серед молодого населення України, що відображає ширші тенденції відходу від традиційних політичних систем. У цьому підрозділі розглянемо політичний абсентеїзм української молоді, зосереджуючи увагу на її ставленні та поведінці щодо політичної участі, на основі результатів трьох ключових досліджень, проведених в Україні протягом десяти років: «Погляди української молоді» (2014), «Українське покоління «Z»: цінності та орієнтири» (2017) та «Вплив війни на українську молодь» (2023). Кожне з цих досліджень дає уявлення про політичний клімат різних періодів, сформований соціальними, економічними та геополітичними змінами.

1. Дослідження 2014 року після протестів Євромайдану та початку конфлікту на сході України зафіксувало критичний зсув у політичній свідомості молоді [23].

2. Дослідження 2017 року зосередилося на поглядах молодих виборців покоління Z, яке почало виходити на політичну арену, і виявило зростаючу схильність до нетрадиційних форм залучення, таких як цифровий активізм, що відображає недовіру до традиційних політичних інститутів і процесів [24].

3. Дослідження 2023 року, проведене в умовах триваючого конфлікту та його глибокого впливу на всі аспекти життя в Україні, надає дані про те, як війна змінила політичний світогляд молодих українців, відзначаючи посилення почуття відповідальності за національні питання, а також поглиблення почуття політичної втоми [25].

1. **“Прагнення, бачення розвитку і погляди української молоді”** - GfK Ukraine (2014)

- **Методологія:** 1200 онлайн-інтерв'ю та 30 глибинних інтерв'ю (Київ, Буча, Львів, Самбір, Полтава, Миргород, Харків, Чугуїв, Одеса, Овідіополь) серед молоді 16-35 років, Чоловіки/жінки (50/50).

- **Мета:** Ставлення до економічного, соціального, культурного та політичного розвитку України.

У 2014 році Україна пережила значні соціально-політичні потрясіння, включаючи протести Євромайдану, анексію Криму Росією та збройний конфлікт на сході країни. Ці події відіграли ключову роль у формуванні політичної свідомості та активності української молоді. Однак, не дивлячись на активну участь у протестах, більшість молоді демонструвала відчутний політичний абсентеїзм.

Дослідження 2014 року виявило, що хоча 82% молодих людей вважають себе патріотами України, лише невелика частина з них брала активну участь у традиційних політичних процесах. Велика кількість молодих людей (86%) висловлювала недовіру до політиків і політичних інституцій, що, ймовірно, і стимулювало їхнє небажання участі у формальних політичних процесах. Така недовіра поєднується з переконанням у власній безпомічності, адже понад половина (51%) вважає, що не може вплинути на політичні рішення.

Зацікавленість у політичних подіях серед молоді теж є низькою – лише 25% опитаних заявили, що регулярно стежать за політичними новинами. Основною причиною такого стану речей є загальна апатія до політики та недовіра до ЗМІ. За даними дослідження, близько 65% молодих людей вважають політику складною та заплутаною, що відвертає їх від участі в політичному житті. Окрім того, значна кількість молодих людей (45%) розглядала можливість еміграції через політичну та економічну нестабільність, що ще більше підкреслює масштаб політичного абсентеїзму.

Хоча явка на виборах серед молоді була низькою (лише 40% молодих виборців віком від 18 до 29 років брали участь у голосуванні), молодь продемонструвала значний інтерес до громадської активності та волонтерства,

(74% опитаних брали участь хоча б в одній із запропонованих у дослідженні ініціатив, серед яких пожертвування, участь у мітингах, волонтерська діяльність, підписання звернень та петицій тощо). Це свідчить про те, що молодь готова долучатися до суспільного життя, але не через традиційні політичні канали.

Основними перешкодами для участі у політичному житті молоді є відсутність часу та інформації. 50% опитаних зазначили, що вони надто зайняті навчанням або роботою, щоб активно долучатися до політичних процесів. Крім того, 40% респондентів вказали на недостатність інформації про політичні партії та їхні програми.

Серед мотиваційних факторів, що можуть сприяти активізації молоді, виділяються освітні програми та кампанії з підвищення політичної грамотності. 70% молодих українців вважають, що більше інформації про політику та її вплив на їхнє життя могло б стимулювати їх до участі у виборах.

Дослідження також виявило регіональні відмінності в політичній активності. Наприклад, у східній Україні спостерігалось значно більше песимізму щодо майбутнього країни, ніж у західних та центральних регіонах, де підтримка Європейської інтеграції та демократичних цінностей була вищою.

2. **“Українське покоління Z: Цінності та орієнтири”** - "Нова Європа" та GfK Ukraine (2017)

- **Методологія:** 2000 кількісних опитувань (особисті інтерв'ю на дому) серед молоді 14-29 років (вибірка репрезентативна для України) та 4 фокус-групи з молоддю 18-29 років у Львові, Одесі, Харкові та Чернігові.

- **Мета:** зрозуміти та оцінити настрої української молоді. Дослідження складається з восьми розділів, присвячених проблемам дозвілля, родини, освіти та працевлаштування, міграції, цінностей молоді, а також ставленню молоді до політичної системи в цілому та зовнішньої політики зокрема, у тому числі у світлі анексії Криму та війни на Сході України, до українсько-російських

відносин.

Участь молодих людей в національних виборах залишається низькою; лише 30% активно беруть участь у виборах, що значно нижче порівняно з середньою явкою по країні. Це відображає низький рівень політичної активності серед молоді та байдужість до виборчого процесу.

Політика сприймається як заплутана та незрозуміла; близько 45% респондентів вважають, що їм важко розібратися в політичних питаннях. Це впливає на їхню участь у політичному житті, підкреслюючи потребу в спрощенні політичної комунікації та підвищенні політичної грамотності.

Довіра до політичних інститутів та політиків є надзвичайно низькою, що відображає глибоку кризу довіри та впливає на політичну активність. Лише 15% респондентів висловлюють довіру до парламенту.

Попри низький рівень політичної активності, громадянська активність серед молоді є високою. Близько 50% молодих людей беруть участь у волонтерських проектах або громадянських ініціативах.

Лише 35% молодих людей активно стежать за політичними новинами, а більшість не виявляють значного інтересу до політики, що може бути пов'язано з відсутністю довіри до політичних інститутів та складністю розуміння політичних процесів. Основні перешкоди для політичної участі включають відсутність часу, складність політики та недовіру до політиків. Близько 40% респондентів зазначають, що не мають часу на політичну активність.

Мотиваційні фактори для участі в політичному житті включають бажання змінити ситуацію в країні, особисту відповідальність та вплив соціального оточення. Близько 60% молодих людей готові брати участь у політиці, якщо бачать реальну можливість змін.

Молодь виявляє високий рівень підтримки демократичних цінностей та принципів врядування: 70% респондентів підтримують ідею демократії як найкращої форми врядування. Проте значна частина (38%) відчуває, що в країні не вистачає справжньої демократії, що підкреслює потребу в реформуванні та

вдосконаленні політичних інститутів для підвищення їх ефективності та довіри серед громадян. Враховуючи ці виклики, політичні системи та партії в Україні стикаються з завданням адаптуватися до змін у динаміці залучення молоді, наголошуючи на прозорості, інклюзивності та реагуванні на потреби та інтереси молодих поколінь, що сприятиме формуванню активного громадянського суспільства та зміцненню демократичних процесів в Україні.

3. Вплив війни на молодь України - Info Sapiens (2023)

- **Методологія:** 2064 інтерв'ю віч-на-віч вдома серед молоді віком 14–34 роки (вибірка репрезентативна для України), 12 фокус-груп та 6 глибинних інтерв'ю.

- **Мета:** проаналізувати вплив повномасштабного вторгнення на становище української молоді, та надати рекомендації й пропозиції щодо того, як краще їх підтримувати та залучати до процесу відновлення, зокрема після війни.

За останніми даними, явка на виборах серед молоді значно знизилася порівняно з попередніми роками. Якщо у 2014 році та 2017 році відзначалася активність у 40% та 30% відповідно, то у 2023 році лише 38% молодих людей взяли участь в останніх національних виборах.

Сприйняття політики як надмірно складної та заплутаної зберігається серед молоді. У 2023 році 68% молодих людей вважають політику занадто складною для розуміння, що є вище, ніж у попередні роки.

Низький рівень довіри до політичних інститутів і політиків продовжує бути критичним. У 2023 році лише 24% молодих людей довіряють політичним партіям, що є значним падінням порівняно з попередніми роками.

Попри зниження політичної активності, волонтерська та громадська активність серед молоді залишаються високими. У 2023 році близько 53% молодих українців беруть участь у волонтерських програмах та громадських ініціативах.

Приблизно 45% молодих людей стежать за політичними новинами, що показує певний рівень інформаційної обізнаності й що є більшим за попередні роки. Основні бар'єри все ще включають відсутність часу, складність політичних процедур, а також недовіру до політичних інститутів, що також посилились внаслідок війни. Основними мотиваційними факторами є бажання змінити країну на краще, вплив на прийняття важливих рішень та прагнення до соціальної справедливості.

Понад 70% молодих людей підтримують демократичні принципи, що вказує на високу цінність демократії серед молоді. Проте, значна частина вважає, що поточні демократичні інститути потребують реформування для більш ефективного функціонування.

З цих трьох досліджень можна зробити наступний висновок: *українська молодь демонструє стійкий політичний абсентеїзм і низький рівень участі у виборчих процесах. Основними причинами цього є:*

1. недовіра до політичних інститутів та політиків. В усіх дослідженнях спостерігається глибока криза довіри до політичних установ. У 2014 році 86% молодих людей висловлювали недовіру до політиків, у 2017 році лише 15% довіряли парламенту, а у 2023 році довіра до політичних партій впала до 24%. Ця недовіра призводить до небажання брати участь у формальних політичних процесах;

2. складність політики. Політика сприймається молоддю як складна та заплутана. У 2014 році 65% молодих людей вважали політику складною, у 2017 році – 45%, а у 2023 році ця цифра зросла до 68%. Це відчуття складності відштовхує молодь від активної участі в політичному житті;

3. низька інформованість та апатія. Значна частина молоді не цікавиться політичними новинами. У 2014 році лише 25% стежили за політикою, у 2017 році – 35%, а у 2023 році цей показник зріс до 45%. Попри зростання, більшість молодих людей залишається політично необізнаною й апатичною;

4. молодь обирає альтернативні форми активності. Незважаючи на

низьку політичну активність, молодь активно бере участь у громадянських ініціативах та волонтерських проектах. У 2014 році 74% брали участь у таких заходах, у 2017 році – 50%, а у 2023 році – 53%. Це свідчить про готовність молоді брати участь у суспільному житті через неформальні канали.

5. Підтримка демократичних цінностей, але визнання існуючою системинефективною. Молодь високо цінує демократичні принципи. У 2017 році 70% підтримували ідею демократії, у 2023 році понад 70% молодих людей підтримують демократичні принципи, проте вважають, що існуючі інститути потребують реформування для більшефективного функціонування.

6. Відсутність часу через навчання або роботу є значним бар'єром для політичної активності. У 2014 році 50% опитаних зазначили, що надто зайняті для участі у політиці, у 2017 році – 40%. Війна також вплинула на це, збільшуючи почуття безпомічності та зменшуючи час і ресурси для політичної діяльності.

Отже, для подолання політичного абсентеїзму та підвищення політичної участі молоді необхідно підвищувати довіру до політичних інститутів, спрощувати політичну комунікацію, забезпечувати доступ до політичної інформації та підтримувати альтернативні форми громадянської активності.

Висновки до Розділу 1

Отже, у першій частині цієї роботи було проаналізовано теоретичні засади та концептуальні рамки, необхідні для розуміння політичного абсентеїзму, з акцентом на українському контексті. Це дослідження показало, що політичний абсентеїзм в Україні є не просто симптомом апатії, а складним явищем, на яке впливають історична нестабільність, геополітична напруженість та конфлікт з Росією, що триває. Ці фактори посилюють розчарування громадян у політичних процесах та інституційній довірі, що призводить до зниження рівня участі у виборах.

Крім того, було розглянуто ширші наслідки політичного абсентеїзму для

демократичної легітимності. Коли значний сегмент електорату утримується від участі у виборах, це не лише спотворює політичне представництво, але й підриває основоположні принципи демократії. Треба підкреслити, що абсентеїзм може призвести до врядування, яке не відповідає потребам населення, потенційно увічнюючи нерівність та маргіналізуючи й без того незадоволені групи.

Для подолання цих викликів пропонується багатогранний підхід до активізації демократичної участі в Україні. Це включає законодавчі реформи для підвищення прозорості та підзвітності політичних інститутів, а також заклик до посилення громадянської освіти для розширення можливостей громадян брати активнішу участь у демократичних процесах.

Таким чином, перший розділ створює міцний теоретичний фундамент для всебічного дослідження політичного абсентеїзму, наголошуючи на необхідності структурних реформ та суспільної освіти для формування більш залученого та поінформованого електорату. Висновки, отримані в цій частині, виступають основою для емпіричного дослідження у другій частині, метою якого є дослідження поглядів студентів до політики та причин їхньої незацікавленості в політичному житті та участі в ньому.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ АБСЕНТЕЇЗМУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ВИСНОВКИ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ).

1.1. Методологія дослідження

В межах цієї роботи було проведено онлайн-опитування серед студентів Каразінського університету щодо політичного абсентеїзму. В опитуванні взяли участь студенти всіх курсів та всіх факультетів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Всього було опитано 160 студентів. Анкета¹ була розроблена з урахуванням зазначених у попередньому розділі теоретичних концепцій та соціологічних досліджень, що були проведені в Україні. Варто зазначити, що дослідження політичної неучасті у виборах серед сучасних студентів є складним, оскільки через воєнний стан, що було введено через повномасштабну війну, цьогорічні вибори не були проведені, а останні (місцеві) вибори були у 2022 році, відповідно лише студенти старші за 22 роки могли коли-небудь брати участь у виборах. Окрім цього, значна кількість “традиційних” способів прояву політичної активності була фактично заблокована: спочатку пандемія COVID-19, який ввів обмеження на масові збори, потім повномасштабна війна, яка обмежила ще й традиційний електоральний процес. Із урахуванням цього, розроблене опитування було спрямовано на розуміння причин та особливостей політичної неучасті та незацікавленості, які своєю чергою впливають на політичну участь.

Об'єктом цього емпіричного дослідження є політичний абсентеїзм та неучасть серед студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. **Предметом** дослідження є фактори та закономірності політичної неучасті з акцентом на особистісні, соціальні та контекстуальні

---

¹ Із запитаннями анкети можна ознайомитись за посиланням на демонстративну анкету у Google Forms (<https://forms.gle/HebMootTgfNbtjbe8>)

чинники, що впливають на політичну поведінку студентів.

Основна мета дослідження – визначити та проаналізувати ключові фактори, що сприяють політичному абсентеїзму та неучасті серед української молоді. Зокрема, воно має на меті зрозуміти, як соціально-політичне середовище, індивідуальні установки та зовнішні обставини (такі як війна та пандемія) формують політичну активність або її відсутність.

Завдання дослідження полягають у наступному:

визначити та операціоналізувати поняття політичного абсентеїзму та неучасті студентів;

виявити та описати демографічні, соціально-економічні та психологічні характеристики студентів, які демонструють політичну неучасть;

дослідити вплив зовнішніх чинників, таких як війна, що триває, на політичну участь та зацікавленість студентів;

дослідити зв'язок між довірою до політичних інститутів та рівнем політичної активності студентів;

дослідити відношення до політики та поглядів на своє положення у ній;

запропонувати стратегії для зниження політичного абсентеїзму та зростання політичної участі української молоді.

Обґрунтування та опис методів дослідження

У цьому дослідженні використано кількісні методи. Було проведено онлайн-опитування серед студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Опитування було розроблено на основі попередніх теоретичних напрацювань та соціологічних досліджень, проведених в Україні, з поправками, що відображають поточний соціально-політичний контекст. Вибірка складалася зі 160 студентів різних факультетів та курсів.

Емпірична інтерпретація та операціоналізація базових понять:

Політичний абсентеїзм: визначається як відсутність участі у голосуванні на виборах та інших формах політичної участі (такі як підписання петицій, участь у протестах, демонстраціях тощо). Вимірювався за допомогою

самозвіту респондентів про їхню поведінку щодо голосування та участь у політичній діяльності в минулому.

Політична неучасть: ширше поняття, ніж абсентеїзм, включає відсутність інтересу, залучення та активної участі в політичних процесах. Неучасть оцінювалася за допомогою запитань про політичний інтерес, частоту читання політичних новин та участь у політичних чи громадських організаціях.

Гіпотези дослідження:

Г1: існує значуща позитивна кореляція між довірою до політичних інститутів та політичною участю студентів;

Г2: соціально-економічний статус має значний вплив на політичний інтерес серед студентів;

Г3: сприйняття політики як надто складної негативно корелює з політичною участю;

Г4: сприйняття складності політики негативно корелює з політичною участю;

Г5: вищий рівень задоволеності життям позитивно корелює зі зростанням політичної участі студентів.

Процедурний етап та інструменти дослідження

1. Розробка та розповсюдження анкети: опитувальник був розроблений за допомогою Google Forms і розповсюджений через університетські канали. Він включав демографічні питання, пункти, що вимірюють політичну довіру, участь та зацікавленість, а також питання щодо впливу зовнішніх факторів, таких як війна та пандемія.

2. Збір та підготовка даних: дані онлайн-опитування були зібрані та очищені вручну та потім за допомогою скриптів на мові Python, які передбачали зіставлення категоричних відповідей з числовими значеннями для аналізу.

3. Статистичний аналіз: Для виявлення значущих зв'язків між змінними були обчислені кореляційні матриці з використанням методів Пірсона та

Спірмена за допомогою скриптів на мові Python² та пакету SPSS. Скрипти використовувалися для розрахунку та візуалізації кореляцій та р-значень, визначення значущих факторів, що впливають на політичний абсентеїзм.

1.2. Базова інформація щодо учасників дослідження

1. Демографічні дані:

- більшість респондентів у віці 18-22 роки (106 відповідей), далі йдуть 23-27 років (27 відповідей) та 27 років і старше (21 відповідь). Є 3 респонденти віком до 18 років;

- більшість опитаних – жінки (90 респондентів), 66 опитаних – чоловіки;

- третина респондентів наразі проживають у Харківській області. Також значна частка проживає закордоном (17%), 12 респондентів у Полтавській області й по 11 респондентів проживає у Києві та у Дніпропетровській області. До початку повномасштабного вторгнення проживало у Харківській області 125. Більшість проживає з батьками (40%), 30.6% орендують квартиру, 14.4% мають власне житло, 9.4% проживають у гуртожитку;

- студенти четвертого курсу є найбільш представленими в опитуванні (40%);

- найбільше студентів з наступних факультетів: іноземних мов (11.2%), комп'ютерних наук (10%), міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу (9.4%), економічний (8.8%);

- більшість поєднує навчання з роботою (63.1%);

- майже половина (46.9%) зазначає, що грошей вистачає на лише поточні витрати, але для покупки товарів тривалого користування (меблі, гаджети, побутової техніки тощо) грошей не вистачає. Майже третина (30.6%) можуть без труднощів придбати товари тривалого користування, але не можуть купити нову машину, нове житло тощо.

---

² Скрипти для підготовки даних для подальшого аналізу та для візуалізацій (https://drive.google.com/drive/folders/1e09cVGszsTTwQVqt01AlyegZiNz6kvYq?usp=drive_link)

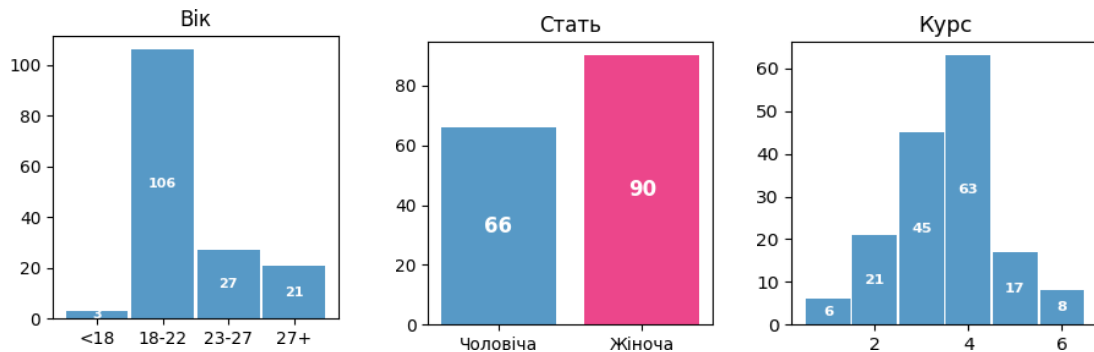

Рис. 2.1-2.3. Розподіл студентів за віком, статтю, курсом (в абсолютних значеннях до опитаних)

- Більшість респондентів (63.1%) задоволено своїм життям на 5-7 балів з 10. При цьому понад чверть усіх респондентів обрало 7 балів.

У цілому, наскільки Ви задоволені сьогодні своїм життям?
160 відповідей

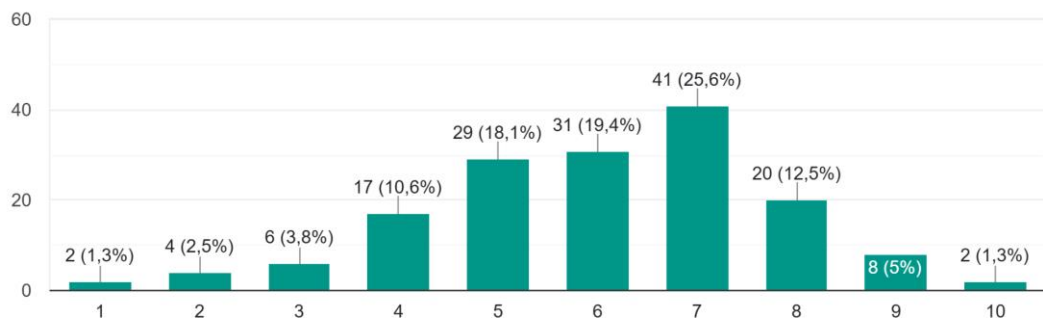

Рис. 2.4. Розподіл відповідей на запитання “У цілому, наскільки Ви задоволені сьогодні своїм життям?”

2. Довіра до соціальних інститутів

Інституції, яким довіряють найбільше (переважають відповіді “повністю довіряю”).

- Збройні сили України (ЗСУ) має найвищий рівень довіри серед респондентів і найнижчу кількість відповідей “повністю не довіряю”. Лише 5% (8 респондентів) не змогли визначитися з відповіддю. Абсолютна більшість респондентів (64%) відповіли однозначним “повністю довіряю”.

- Високі рівні довіри також мають ГУР, ДСНС, Добровольчі батальйони

та Волонтерські організації.

Такий високий рівень довіри можна пояснити їхньою значною роллю в обороні країни, що сьогодні є особливо важливим питанням для усіх українців та тих, хто проживає на території України.

Низький рівень довіри (переважають відповіді “скоріше довіряю” та “зовсім не довіряю”):

- Верховна Рада України, Уряд України, Місцевий голова, Місцева рада, Прокуратура, Судова система, Державні антикорупційні органи, Церква.

- При цьому Церква є абсолютним лідером за кількістю відповідей “зовсімне довіряю”, маючи майже 42% таких відповідей.

Установи з помітною часткою відповідей «важко відповісти».

- Профспілки (23.75%), Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсмен) (16.88%), Прокуратура (16.25%), Суди (13.13%). Щодо профспілок та Омбудсмена, то, можливо, такий рівень невизначеності пояснюється недостатнім рівнем публічності роботи цих інституцій.

3. Оцінка здатності України подолати існуючі проблеми та труднощі

Рис. 2.5. Розподіл відповідей на запитання “Як ви вважаєте, чи здатна Україна подолати існуючі проблеми та труднощі?”

4. Політична зацікавленість та погляди

● **Інтерес до політики:** Найпоширенішою відповіддю щодо інтересу до політики була "скоріше цікавлюся, ніж ні" (46%), і майже по чверті всіх відповідей набули варіанти "дуже цікавлюся" (23.8%) та "скоріше не цікавлюся, ніж цікавлюся" (22.5%), що свідчить про те, що хоча студенти обізнані, значна частина залишається лише помірно залученою у політичне життя.

Наскільки Ви цікавитесь політикою?
160 відповідей

Рис. 2.6. Розподіл відповідей на запитання "Наскільки Ви цікавитесь політикою?"

● **Найчастішою причиною не зацікавлення є варіант "Мені достатньо того, що я знаю про політику"** (43.1% відповідей серед респондентів, що не цікавились), на другому місці "Мені не вистачає на це часу" (31.9%). Також респонденти мали змогу додати розгорнуті відповіді, серед яких були згадані такі причини, як відчуття, що не можу вплинути на поточні події, що новини лише сумні, відчуття тривожності та завелика кількість інформаційного сміття. Також варто зазначити, що більшість (майже 54.5%) не вважає, політична активність може негативно вплинути на академічний або соціальний статус, але майже чверть вважає, що все ж таки можу (26.9%).

Рис. 2.7. Розподіл відповідей на запитання "Якщо не цікавиться, то чому?"

- При цьому, більшість респондентів читають новини пов'язані з політикою доволі часто (47% щоденно та 34.4% кілька разів на тиждень.)

- Більшість респондентів (58.8%) вважають, що вони не були політично активними громадянами до початку повномасштабної війни, при цьому 28% вважає, що були.

- На більшість респондентів війна вплинула і вони стали більше цікавитись тим, що відбувається у політичній сфері (68.8%). При цьому майже чверть (23.1%) зазначають що нічого не змінилось у тому, наскільки вони зацікавлені політикою.

Як вплинула війна на вашу зацікавленість політикою?
160 відповідей

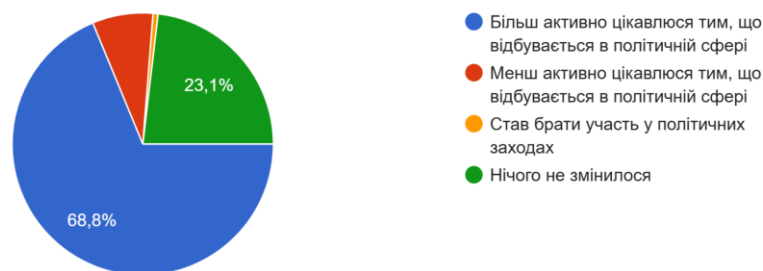

Рис. 2.8. Розподіл відповідей на запитання “Як вплинула війна на вашу зацікавленість політикою?”

- Складність політики: Більшість (43%) вважають, що політика не є надто складною для розуміння, що може свідчити про потенціал для більшого залучення до неї за умови належної мотивації та інформованості. Приблизно половина (44.4%) респондентів час від часу мають проблеми із розумінням того, що відбувається в українській політичній сфері. У понад чверті труднощі виникають рідко, у 17% – часто.

При цьому половина респондентів зазначає, що визначитись із власною позицією щодо політичних питань та подій їм іноді важко, іноді легко. І понад чверть (27.5%) зазначає, що їм це дається легко.

- Абсолютна більшість (66.3%) респондентів хотіла б розбиратись у політиці краще.

При цьому лише 35% респондентів взяли б участь у безкоштовних програмах політичної освіти й рівно половина не впевнена.

Серед найпоширеніших причин чому ні є недостатня кількість часу на це (40.2% серед тих, хто не взяв би), а 22% не мають бажання.

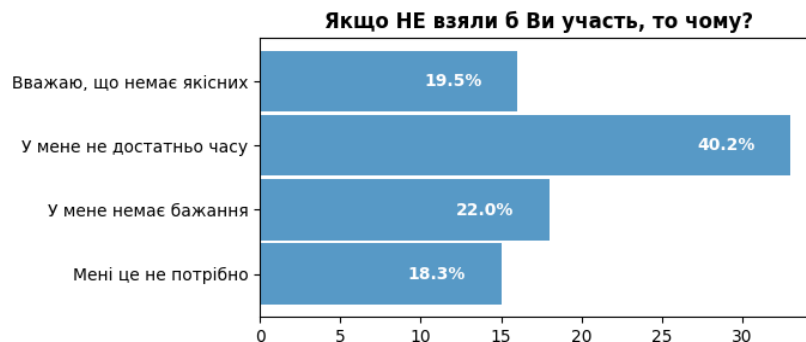

Рис. 2.9. Розподіл відповідей на запитання “Якщо не взяли би участь, то чому?”

- Серед джерел інформації через які респонденти дізнаються про політичні події, розповіді знайомих займають п’яте місце (40.6% респондентів обрало цей варіант як один із варіантів).

5. Політичний активізм

- Участь у виборах: Значна кількість (45%) респондентів зазначили, що ніколи не брали участі у виборах, що свідчить про сильний політичний абсентеїзм. Однак слід зазначити, що усі вони не досягли 18-ти річного віку на момент проведення останніх виборів (2020 рік – місцеві вибори). 16% респондентів зазначають, що відвідують окремі заходи різних ГО. 73.8% респондентів бере участь у підписанні петицій.

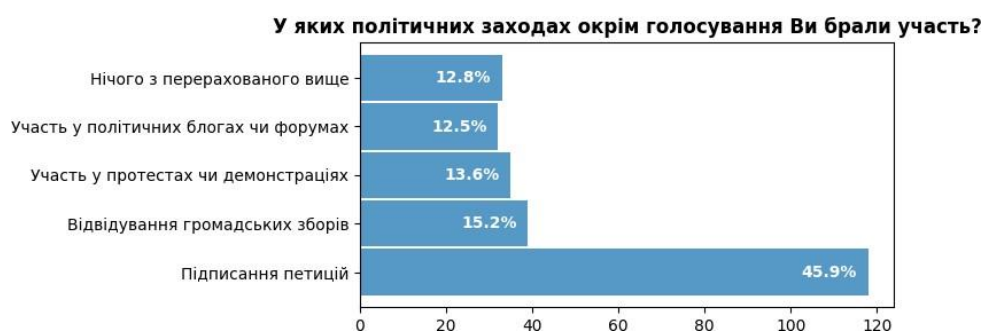

Рис. 2.10. Розподіл відповідей на запитання “У яких політичних заходах окрім голосування Ви брали участь?”

- Думки щодо того, чи мають громадяни України достатньо доступної інформації для того, щоб навчитись захищати свої права і контролювати владу, різняться. Понад третина вважає, що скоріше так, чверть – що скоріше ні, і 20% що однозначно так.

6. Погляди та думки щодо політики

- Для більшості (37.3%) респондентів було важко відповісти на питання “Чи відчуваєте Ви, що Ваші політичні погляди адекватно представлені у наявній політичній системі?”. Можливо це пов’язано з тим, що розуміння політичних подій та явищ викликає труднощі. Але ще майже третина (31.3%) вважають, що “скоріше так”.

Представленя Ваших поглядів у політ. системі

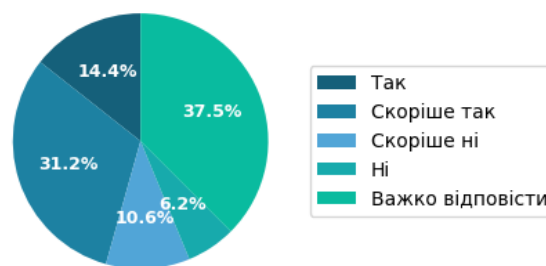

Рис. 2.11. Розподіл відповідей на запитання “Чи відчуваєте Ви, що Ваші політичні погляди адекватно представлені у наявній політичній системі?”

- Вплив політики на повсякденне життя: близько 82% респондентів вважають, що поточні політичні питання впливають на їхнє повсякденне життя, що свідчить про усвідомлений зв'язок між політикою та особистими обставинами (сума відповідей “так” та “скоріше так”).

- Майже 77% вірять, що політична активність може призвести до значних соціальних чи політичних змін у країні та світі (сума відповідей “так” та “скоріше так”).

- Щодо значення особистої участі респондентів думки розділились, але більш ніж половина (55%) все ще вважає, що їхня участь має значення.

• При цьому значній кількості респондентів (28.8%) було важко відповісти на питання “Чи відчуваєте Ви, що не маєте змоги впливати на політичну систему?”. Інші думки розділились майже порівну, але тих, хто вважає, що може все ж можуть (38.8% проти 32.5%).

Чи вважаєте Ви, що Ваша участь має значення у політичних процесах?
160 відповідей

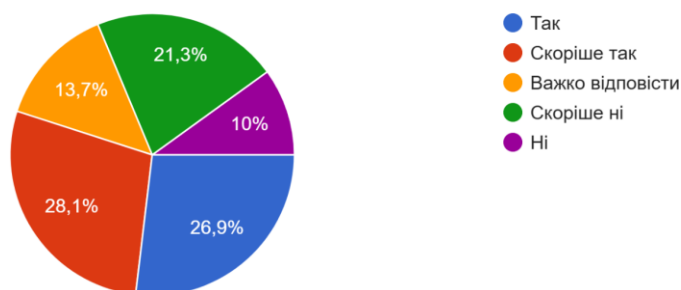

Рис. 2.12. Розподіл відповідей на запитання “Чи відчуваєте Ви, що Ваші політичні погляди адекватно представлені у наявній політичній системі?”

1.3. Результати аналізу даних

Результати дослідження демонструють значні зв'язки між політичним інтересом, довірою до інституцій, сприйняттям ефективності уряду та політичною участю, надаючи детальне розуміння мотивацій та стримуючих факторів, що впливають на політичну поведінку молоді. Ось основні показові кореляції, що було винайдено:

1. Політичний інтерес та довіра до інститутів влади

• Інтерес до політики: існує значний позитивний зв'язок між інтересом до політики та вірою в те, що політична активність може призвести до значущих соціальних та політичних змін ($r = 0,45$). Це свідчить про те, що молодь, яка більше цікавиться політикою, також більш схильна вірити в ефективність політичної участі. Цей результат узгоджується з теорією політичної ефективності, яка стверджує, що люди, які сприймають свої дії як такі, що здатні впливати на політичні процеси, більш схильні до участі в них. Це підкреслює важливість стимулювання політичного інтересу для боротьби з політичною

апатією.

- Довіра до державних інституцій: довіра до таких інституцій, як Президент ($r = 0,42$), Парламент ($r = 0,40$) та Уряд ($r = 0,39$), позитивно корелює з вищим рівнем політичного інтересу. Це свідчить про те, що довіра до політичних інститутів є критично важливим фактором для підвищення політичної активності. Довіра є наріжним каменем соціального капіталу, який сприяє колективним діям та громадянській активності. Ерозія довіри до політичних інститутів може призвести до роз'єднаності та цинізму, що підкреслює необхідність прозорого та підзвітного врядування для розбудови та підтримки довіри.

2. Сприйняття ефективності уряду та політичної участі

- Ефективність уряду: сприйняття ефективності уряду у розв'язанні ключових питань (наприклад, оборона, управління економікою) позитивно корелює з політичною участю. Наприклад, віра в ефективність уряду у забезпеченні національної оборони ($r = 0,41$) пов'язана з вищим рівнем участі в політичній діяльності. Це відображає інструментальну перспективу політичної участі, коли громадяни мотивовані до політичної активності, коли вони бачать відчутні вигоди або результати ефективного врядування. Таким чином, ефективне врядування не лише задовольняє суспільні потреби, але й сприяє громадянській активності.

- Політична ефективність: відчуття здатності розуміти політичні події та впливати на них ($r = 0,38$) корелює з активною політичною участю. Молодь, яка відчуває себе політично ефективною, більш схильна до різних форм політичної активності, таких як підписання петицій та участь у протестах. Політична ефективність має вирішальне значення для підтримки демократичних практик, оскільки вона дає громадянам можливість реалізовувати свої громадянські права та обов'язки. Тому підвищення політичної ефективності через освіту та інклюзивні політичні процеси може посилити демократичну участь.

3. Вплив війни на політичну участь

- Вплив війни: війна має комплексний вплив на політичну активність. У той час як деякі молоді люди повідомляють про зростання політичного інтересу та участі через війну ($r = 0,37$), інші не демонструють значних змін у своєму рівні залученості. Такий подвійний вплив свідчить про те, що особистий досвід і сприйняття актуальності війни для повсякденного життя може впливати на індивідуальні відповіді. Конфлікт і криза можуть бути каталізаторами політичної мобілізації, про що свідчить зростання активності певної частини молоді. Однак стрес і нестабільність, спричинені війною, можуть також призвести до відсторонення інших, що підкреслює потребу в цільовій підтримці для збереження громадянської участі під час кризи.

4. Бар'єри на шляху до політичної участі

- Сприйняття складності політики: існує значна негативна кореляція між переконанням, що політика занадто складна для розуміння, та політичною участю ($r = -0,35$). Молодь, яка вважає політику заплутаною або непрозорою, менш схильна брати участь у політичній діяльності. Політичне відчуження, спричинене сприйняттям складності політики, можна пом'якшити за допомогою комплексної громадянської освіти, яка демістифікує політичні процеси та надає молоді знання, необхідні для ефективної участі в них.

- Доступність інформації: сприйняття того, що існує недостатньо доступної інформації для вивчення політики та участі в ній ($r = -0,32$) є ще одним бар'єром. Це підкреслює потребу в кращій політичній освіті та поширенні інформації для заохочення участі молоді. Доступність інформації є фундаментальним аспектом поінформованого громадянина. Розширення доступу до чіткої, неупередженої політичної інформації може подолати розрив між потенційною та реальною політичною участю.

5. Політична освіта та вплив засобів масової інформації

- Програми політичної освіти: участь у програмах політичної освіти ($r = 0,34$) корелює зі зростанням політичної активності. Це підкреслює важливість освітніх ініціатив у вихованні поінформованих та активних громадян. Структурована політична освіта може відігравати ключову роль у формуванні громадянської ідентичності та компетентності, сприяючи тим самим підвищенню політичної активності молоді.

- Споживання медіа: регулярне споживання політичних новин ($r = 0,36$) через різні медіаканали (соціальні мережі, новини в Інтернеті) асоціюється з вищим рівнем політичного залучення. Це свідчить про те, що інформованість є важливою складовою політичної участі. Медіа слугують життєво важливою ланкою між урядом та громадськістю. Відповідальні медіа-практики та освіта з медіаграмотності можуть посилити роль медіа у просуванні активної громадянської участі.

6. Мотивації та перешкоди для участі у голосуванні

- Мотивація: молодь, яка вірить, що її голос може вплинути на ситуацію ($r = 0,39$), та ті, хто вважає, що їхні політичні погляди представлені в політичній системі ($r = 0,37$), більш схильні брати участь у виборах. Сприйняття політичної ефективності та представництва є сильними мотиваторами для участі у виборах. Посилення такого сприйняття через інклюзивну політику та відповідальне врядування може підвищити явку виборців.

- Перешкоди: найпоширенішими причинами неучасті у виборах є невіра в ефективність голосування ($r = -0,38$) та сприйняття того, що немає відповідних кандидатів ($r = -0,36$). Розв'язання цих проблем шляхом інформування виборців та залучення кандидатів може підвищити явку виборців. Розчарування у виборчому процесі можна подолати шляхом підвищення прозорості, підзвітності та наявності різноманітних кандидатів, які резонують з цінностями та проблемами електорату.

Крім того, в ході аналізу також було виявлено відсутність помітних кореляцій, де очікувані взаємозв'язки не існують.

1. Політичний інтерес та соціально-економічний статус

- Інтерес до політики: на диво, не було виявлено значущої кореляції між інтересом до політики та соціально-економічним статусом ($r = 0,13$). Це свідчить про те, що незалежно від матеріального становища, інтерес української молоді до політики залишається незмінним. Це також означає, що інші фактори, окрім економічного статусу, такі як культурні та освітні впливи, можуть відігравати більш важливу роль у формуванні політичного інтересу серед молоді.

2. Довіра до інституцій та політична активність до війни

- Політична довіра: не було виявлено значної кореляції між довірою до різних інституцій (наприклад, поліції, судової системи або ЗМІ) та політичною активністю до війни (значення r близько $0,1$). Це вказує на потенційний розрив між інституційною довірою та громадянськими діями серед української молоді до початку конфлікту.

3. Сприйняття ефективності уряду та політична освіта

- Ефективність уряду: не було виявлено помітної кореляції між сприйняттям ефективності уряду та участю в програмах політичної освіти ($r = 0,1$). Це означає, що молодь, яка вважає уряд ефективним, не обов'язково більш схильна брати участь у політичній освіті. Це може свідчити про розрив у сприйнятті та оцінці політичної освіти незалежно від ефективності уряду.

4. Вплив споживання медіа на поведінку під час голосування

- Вплив ЗМІ: не було виявлено значної кореляції між регулярним споживанням ЗМІ (наприклад, соціальних мереж, інтернет-новин) та фактичним голосуванням ($r = 0,1$). Це свідчить про те, що поінформованість через ЗМІ не призводить безпосередньо до збільшення участі у голосуванні серед української молоді, що вказує на можливе розчарування або апатію до виборчого процесу, попри поінформованість.

5. Вплив війни та складність політики

- Сприйняття складності: не було виявлено сильної кореляції між впливом війни на політичний інтерес та сприйняттям політики як надто складної ($r = 0,1$). Це свідчить про те, що навіть якщо війна підвищила політичний інтерес серед частини молоді, вона не обов'язково зменшила сприйняття складності політики. Це свідчить про те, що викликаний війною політичний інтерес може не подолати внутрішні бар'єри, пов'язані зі сприйняттям складності політики.

6. Доступність інформації та переконання щодо ефективності

- Доступність інформації: не було виявлено значущої кореляції між вірою в достатню доступність політичної інформації та відчуттям політичної ефективності ($r = 0,1$). Це означає, що навіть якщо молодь відчуває, що має доступ до політичної інформації, це не обов'язково означає, що вона може ефективно впливати на політичні процеси. Це підкреслює критичний розрив між доступністю інформації та сприйняттям її ефективності.

7. Програми політичної освіти та фінансовий стан

- Програми політичної освіти: не було виявлено значущої кореляції між участю в програмах політичної освіти та фінансовим становищем молоді ($r = 0,12$). Це свідчить про те, що економічні обмеження не є суттєвою перешкодою для участі молоді в програмах політичної освіти, вказуючи на те, що інші бар'єри, такі як обізнаність або зацікавленість, можуть бути більш впливовими.

8. Вплив житлових умов на політичну участь

- Умови проживання: не було виявлено значущої кореляції між умовами проживання (наприклад, проживання з батьками, в гуртожитку або оренда житла) та політичною участю (значення r близько $0,1$). Це свідчить про те, що місце проживання молоді суттєво не впливає на ймовірність її участі в політичній діяльності, що вказує на те, що інші соціальні та особистісні фактори можуть бути більш важливими у формуванні політичної активності.

Висновки до Розділу 2

Дослідження політичного абсентеїзму та неучасті студентів Каразінського університету надає комплексний аналіз факторів, що впливають на залучення молодих людей до політичної діяльності. Проведене за допомогою онлайн-опитування, в якому взяли участь 160 студентів різних демографічних груп, дослідження висвітлює кілька важливих аспектів.

По-перше, дослідження підкреслює складність розуміння політичного абсентеїзму через зовнішні фактори, такі як триваюча війна та пандемія COVID-19, які суттєво порушили традиційну політичну діяльність та виборчі процеси. Ці порушення призвели до створення унікального середовища, в якому політична культура та відповідно активність студентів формується під впливом надзвичайних обставин.

Проте, попри труднощі, дані свідчать про те, що війна, у більшості, сприяла підвищенню політичного інтересу та залученості значної частини студентської молоді. Цей підвищений інтерес, однак, розподілений нерівномірно, деякі студенти не демонструють значних змін. Це свідчить про те, що особистий досвід і сприйняття актуальності війни для повсякденного життя можуть впливати на індивідуальні відповіді. Конфлікт і криза можуть бути каталізаторами політичної мобілізації, але також можуть спричинити відсторонення через стрес і нестабільність.

Значний позитивний зв'язок між інтересом до політики та вірою в ефективність політичної активності свідчить про те, що молодь, яка більше цікавиться політикою, також схильна вірити у можливість значущих змін через політичну участь. Водночас довіра до державних інституцій, таких як Президент, Парламент та Уряд, корелює з вищим рівнем політичного інтересу, підкреслюючи важливість довіри до політичних інститутів для підвищення політичної активності. Сприйняття ефективності уряду в розв'язанні ключових питань позитивно впливає на політичну участь. Наприклад, віра в ефективність уряду у забезпеченні національної оборони стимулює вищий рівень участі у

політичній діяльності. Це вказує на те, що ефективне врядування не лише задовольняє суспільні потреби, але й сприяє громадянській активності.

Молодь, яка вірить у можливість впливу свого голосу та відчуває представництво своїх політичних поглядів у системі, більш схильна брати участь у виборах. Водночас основними причинами неучасті є невіра в ефективність голосування та відсутність відповідних кандидатів, що б представляли інтереси громадян. Бар'єри на шляху до політичної участі, виявлені в дослідженні, включають сприйняття складності політики та недостатній доступ до зрозумілої політичної інформації. Переконавання, що політика занадто складна для розуміння, також негативно впливає на політичну участь. Молодь, яка вважає політику заплутаною, менш схильна брати участь у політичній діяльності. Цей бар'єр можна подолати через комплексну громадянську освіту, яка допоможе демістифікувати політичні процеси. Доступність інформації також є важливим фактором: сприйняття недостатньої доступності інформації для вивчення політики стримує молодь від участі в ній. Готовність до участі у програмах політичної освіти корелює зі зростанням політичної активності, що особливо підкреслює важливість освітніх ініціатив у вихованні поінформованих громадян. Регулярне споживання політичних новин також сприяє вищому рівню політичного залучення, що свідчить про те, що інформованість є важливою складовою політичної участі. Усі ці бар'єри підкреслюють необхідність посилення громадянської освіти та прозорого поширення політичної інформації для формування поінформованої та активної громадянської позиції.

ВИСНОВОК

Політичний абсентеїзм є значним викликом для демократичних процесів та суспільного розвитку сучасної України. Особливої актуальності це питання набуло в контексті останніх політичних потрясінь та соціальних трансформацій, особливо під час триваючої повномасштабної війни. Основна мета цього дослідження полягала у виявленні чинників, що сприяють політичному абсентеїзму серед української молоді, детальному аналізі причин та наслідків, а також пропонуванні можливих стратегій для пом'якшення цієї проблеми, що сприятиме підвищенню рівня політичної участі.

Ця робота розпочалася з детального аналізу концепцій, визначення ключових термінів і категорій, пов'язаних з молодіжним абсентеїзмом, що було особливо важливо для визначення змісту абсентеїзму та його взаємозв'язку з іншими формами політичної (не)участі. Аналіз включав огляд теоретико-методологічних підходів до вивчення абсентеїзму, спираючись на праці як українських, так і міжнародних науковців. Інтеграція різних теоретичних перспектив забезпечила комплексну основу для розуміння багатогранної природи політичного абсентеїзму. Теорії політичної ефективності, соціального капіталу та раціонального вибору були особливо корисними для пояснення причин відсторонення молоді від політичних процесів. Ці теоретичні підходи показали, що політичний абсентеїзм є не просто результатом індивідуальної апатії, а є явищем глибоко вкоріненим у ширшому соціально-економічному та інституційному контексті. Ця теоретична основа заклала підґрунтя для детального вивчення політичного абсентеїзму в межах емпіричного розділу.

У цій роботі також було досліджено історичну нестабільність політичного ландшафту України та загострення наслідків війни, що триває. Ці фактори суттєво вплинули на нинішній стан політичного абсентеїзму серед молоді. Війна змістила фокус уваги на фундаментальні питання справедливості та

участі у забезпеченні безпеки та відбудові країни. Історичний контекст політичної нестабільності, що характеризується частими змінами політичного керівництва та непослідовним політичним курсом, породив серед молоді почуття розчарування та недовіри. Конфлікт, що триває, ще більше загострив ці проблеми, створивши середовище, в якому традиційні форми політичної участі є заблокованими.

Емпірична частина роботи зосереджена на вивченні абсентеїзму серед студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Шляхом аналізу даних проведеного опитування було визначено ключові демографічні, соціально-економічні та психологічні чинники, пов'язані з тенденцією молоді утримуватися від політичної участі. Результати дослідження висвітлили кілька важливих аспектів:

- Дослідження показало, що політичний інтерес серед студентів загалом низький, і багато студентів відчувають себе відірваними від політичного процесу. Відсутність залученості пояснюється сприйняттям нерелевантності політики для їхнього повсякденного життя та відчуттям неефективності власного впливу на політичні результати.

- Довіра до політичних інститутів була низькою серед опитаних студентів. Ця недовіра поширювалася на різні інституції, включаючи уряд та політичні партії, і була вагомим фактором у їхньому рішенні утриматися від політичної участі.

- Споживання медіа, особливо через соціальні мережі, відіграло подвійну роль. Воно підвищило обізнаність про політичні питання, але водночас сприяло поширенню цинізму та апатії через переважання негативних ісенсаційних новин.

- Конфлікт, що триває, суттєво вплинув на політичні погляди та поведінку. Для одних студентів він підвищив політичну обізнаність та залученість, а для інших - призвів до посилення стресу та відсторонення від політичних процесів.

- Всупереч очікуванням, дослідження не виявило значної кореляції між економічними труднощами та політичним абсентеїзмом.

- Також не було визначено жодної значущої кореляції між політичною активністю та віком і статтю.

На основі отриманих результатів, пропонується кілька стратегій для зменшення політичного абсентеїзму. Вони включають посилення політичної освіти, щоб забезпечити молодь знаннями та навичками, необхідними для повноцінної участі у політичному житті. Підвищення прозорості та підзвітності політичних інститутів також має вирішальне значення для відновлення довіри. Спрощення політичної комунікації та підвищення її доступності може допомогти демістифікації політичного процесу. Розвиток культури політичної участі за допомогою цілеспрямованих кампаній та реформ може створити більш інклюзивне та партисипативне політичне середовище. Рекомендації включають наступні пункти.

- Інтеграція навчальної програми: інтегрувати всебічну громадянську освіту в шкільні та університетські навчальні програми, щоб забезпечити студентам та школярам краще розуміння політичних процесів і важливості участі в них.

- Тренінги та семінари: організовувати воркшопи та семінари з політичної грамотності, орієнтовані не лише на студентів, але й на викладачів, щоб надати їм знання, які сприятимуть політичній активності.

- Урядові реформи: впроваджувати реформи, спрямовані на підвищення прозорості діяльності уряду. Регулярні публічні звіти та доступні дані можуть допомогти відновити довіру.

- Зниження рівня корупції: посилити антикорупційні заходи для підвищення довіри до політичних інститутів та посадових осіб.

- Чітка та доступна інформація: забезпечити, щоб політична комунікація була зрозумілою, прямолінійною та легкодоступною. Це включає спрощення політичної термінології та надання стислого викладу ключових

політик та політичних позицій.

- Кампанії, орієнтовані на молодь: розробляти комунікаційні стратегії, спеціально орієнтовані на молодь, використовуючи платформи та мови, які їй резонують.
- Підтримка громадських організацій: надавати підтримку та фінансування громадським організаціям, очолюваним молоддю, зокрема. Ці організації можуть слугувати платформами для обговорення молодими людьми політичних питань та участі у громадській діяльності.
- Громадські проекти: заохочувати проекти на рівні громад, які залучають молодь до процесів місцевого управління та прийняття рішень.
- Онлайн-форуми та дискусії: створювати онлайн-форуми та інформаційні платформи, де молоді люди можуть брати участь у політичних дискусіях та дебатах. Ці платформи повинні модеруватися для забезпечення конструктивного та поважного дискурсу.
- Цифрові кампанії: використовувати соціальні мережі та інші цифрові інструменти для проведення інформаційних кампаній, які підкреслюють важливість політичної активності та надають інформацію про те, як до неї долучитися.
- Представництво молоді: пропагувати політику, яка забезпечує краще представництво молоді в органах, що приймають політичні рішення.
- Соціально-економічна підтримка: усунення соціально-економічних бар'єрів, що перешкоджають політичній участі, шляхом надання підтримки у сфері освіти, працевлаштування та житла.

Таким чином, дана робота надає комплексне розуміння політичного абсентеїзму серед української молоді. Явище політичного абсентеїзму є складним і багатогранним, на нього впливає низка соціально-економічних, психологічних та інституційних факторів. Враховуючи ці фактори та впроваджуючи запропоновані стратегії, можна сприяти формуванню більш залученої та політично активної молоді. Це, своєю чергою, зміцнить

демократичний процес в Україні, особливо у вирішальний період війни та повоєнної відбудови.

Результати цієї роботи є внеском у ширший дискурс про політичну участь молоді та слугують основою для майбутніх досліджень і політичних ініціатив, спрямованих на зменшення політичного абсентеїзму та сприяння демократичному залученню. Підсумовуючи, можна сказати, що у цьому дослідженні вдалося досягти поставленої мети – визначити фактори, які сприяють політичному абсентеїзму серед української молоді, а також виконати поставлені на початку завдання:

1. визначення ключових понять і категорій, пов'язаних з молодіжним абсентеїзмом;
2. аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення абсентеїзму;
3. огляд емпіричних досліджень, проведених українськими соціологами, з акцентом на результати, пов'язані з політичним абсентеїзмом молоді;
4. визначення ключових демографічних та соціально-економічних чинників, які найсильніше асоціюються з тенденцією молоді утримуватися від політичної участі;
5. вивчення впливу соціально-політичного середовища на участь молоді;
6. оцінити психологічні та контекстуальні чинники, що впливають на політичну поведінку;
7. запропонувати стратегії для зменшення політичного абсентеїзму та сприяння більшій політичній активності української молоді.

Отже, у результаті дослідження успішно досягнуто поставлених цілей і завдань, представлено детальний теоретичний та емпіричний аналіз політичного абсентеїзму серед української молоді. Дослідженням визначено основні чинники політичного абсентеїзму та їх взаємозв'язок, за результатами дослідження запропоновано практичні рекомендації для заохочення активної політичної участі серед української молоді, сприяючи таким чином зміцненню демократичних процесів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Verba S., Schlozman K. L., & Brady H. E. Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics. Harvard University Press, Political Science, 1995, 640 p.
2. Norris P. Democratic Deficit: critical citizens revisited. Cambridge University Press, 2011. 334 p.
3. Бакланова Н.М., Букач В.М. Політична участь у різних культурах, як наукова та нормативна проблема. Політична культура та ідеологія. Політикус, № 5. 2021, с. 81-88.
4. Dalton R. J. The Participation Gap: Social Status and Political Inequality. Oxford University Press. 2017, 254 p.
5. McCoy J., Rahman T., Somer M. Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities. American Behavioral Scientist, vol. 62. 2018, p. 1–145.
6. Іванова І. Політична апатія як феномен сучасної політичної практики. Вісник Дніпропетровського університету, вип. 22(4). 2012, с. 247-251.
7. Гаврилюк Д.Ю. Види електорального абсентеїзму: Політологічна теорія. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, вип. 7. 2012, с.123-128.
8. Dalton R. J. Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies. Oxford University Press; 1st edition. 2007, 246 p.
9. Куц Г. М. Роль стереотипізації та міфологізації у процесах формування національної ідентичності / Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції : монографія. Харків: Право. 2019, с.430–448.
10. Зоська Я. В., Полторак В. А., Стадник А. Г. Соціальні стереотипи і громадська думка. Актуальні проблеми філософії та соціології, вип. 27. 2020, с.115–122.
11. Campbell A., Gurin G., Miller W. E., Harris P. J. The Voter Decides. The

American Political Science Review, Vol. 49, No. 1. 1955, p. 225-228

12. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Touchstone Books/Simon & Schuster. 2000, p. 19.

13. Craig, S. Efficacy, trust and political behaviour: An attempt to resolve a lingering conceptual dilemma. American Politics Quarterly, 7. 1979, p. 225-239.

14. Putnam R. Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993, 45 p.

15. Дем'янчук О. І. Фінансова система України. Елементи соціального капіталу. Наукові записки: Серія "Економіка", вип. 14. 2011, с. 271-279.

16. Downs A. An Economic Theory of Democracy. Harper & Row. 1957, p. 310.

17. Янченко А.О. Форми політичної участі: аналітичні підходи до картування партисипації громадян. "Політікус", вип. 3. 2021, с. 94-101.

18. Young I .M. Justice and the Politics of Difference. Princeton University Press. 2022, p. 304.

19. By Joseph Chan, Ho-Pong To, Elaine Chan. Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement, vol. 75, issue 2. 2006, p. 273-302.

20. Фоломеєв М. А., Крижанівська В. І. Абсентеїзм як індикатор порушення соціальної згуртованості суспільства. Габітус, Т.1, № 24. 2021, с. 39–46.

21. Earl J., Kimport K. Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age. Cambridge : MIT Press. 2011, 272 p.

22. Дідук І.А. Політична ідентифікація як компонента соціальної адаптації особистості. Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика. Матеріали Всеукр. наук. практ. конф. 25–27 листопада 2002 р.

23. GfK Ukraine на замовлення British Council. Соціологічне дослідження. Прагнення, бачення розвитку і погляди української молоді. 2014.

24. Нова Європа, GfK Ukraine. Соціологічне дослідження. Українське покоління Z: Цінності та орієнтири. 2017.

25. ГО «Аналітичний центр Cedos». Соціологічне дослідження. Вплив війни на молодь України. 2023.

Анотація

до бакалаврської роботи Матушиної А. А.

Соціологічний аналіз політичного абсентеїзму української молоді

Бакалаврська робота присвячена дослідженню політичного абсентеїзму та політичної неучасті серед української молоді. Метою роботи є виявлення чинників, що сприяють політичному абсентеїзму серед української молоді, з детальним аналізом його причин, наслідків та можливих стратегій пом'якшення для підвищення політичної участі.

У першому розділі роботи 1) охарактеризовано феномен політичного абсентеїзму в сучасному українському контексті; 2) визначено ключові поняття та категорії, пов'язані з політичним абсентеїзмом; 3) проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення абсентеїзму; 4) здійснено огляд емпіричних досліджень українських соціологів, присвячених політичному абсентеїзму серед молоді.

Другий розділ присвячений розгляду впливу соціально-політичного середовища на участь молоді. Досліджується вплив економічних труднощів, недовіри до політичних інститутів, браку ефективних громадських організацій та відсутності політичної освіти на рішення молодих людей відмовитися від участі в політичному житті. У цьому розділі пропонуються підходи до подолання політичного абсентеїзму. На основі результатів емпіричних досліджень визначено конкретні чинники та причини політичного абсентеїзму серед студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Результати дослідження висвітлюють ключові демографічні та соціально-економічні чинники, пов'язані з утриманням молоді від політичної участі, а також психологічні та контекстуальні чинники, що впливають на політичну поведінку. Запропоновано стратегії зменшення політичного абсентеїзму та сприяння більшій політичній залученості української молоді з акцентом на

посиленні політичної освіти, реформуванні політичних інститутів та підвищенні довіри до демократичного процесу.

Дослідження дає комплексне розуміння природи політичного абсентеїзму серед української молоді та пропонує практичні рекомендації щодо підвищення політичної участі молоді, особливо в контексті післявоєнної відбудови.

Ключові слова: політичний абсентеїзм, молодіжна неучасть, українська молодь, політична освіта, соціально-політичне середовище, демократична участь, емпіричне дослідження.

Abstract

to the bachelor's thesis of Matushyna A. A.

Sociological analysis of political absenteeism of Ukrainian youth

This bachelor's thesis is devoted to the research of political absenteeism and political non-participation among Ukrainian youth. The purpose of this work is to identify the factors contributing to political absenteeism among Ukrainian youth, with a detailed analysis of its causes, consequences, and potential strategies for mitigation to enhance political participation.

Within the first section of the work: 1) the phenomenon of political absenteeism has been characterized within the contemporary Ukrainian context; 2) key concepts and categories related to political absenteeism have been defined; 3) theoretical and methodological approaches to the study of absenteeism have been analyzed; 4) empirical studies conducted by Ukrainian sociologists focusing on political absenteeism among youth have been reviewed.

The second section is aimed at considering the impact of the socio-political environment on youth participation. It investigates the influence of economic difficulties, distrust in political institutions, lack of effective public organizations, and the absence of political education on the decisions of young people to disengage from political life. This section proposes approaches to overcoming political absenteeism. Based on the findings from empirical studies, specific factors and reasons behind political absenteeism among students at V.N. Karazin Kharkiv National University have been identified. The results highlight the key demographic and socio-economic factors associated with youth abstaining from political participation and the psychological and contextual factors influencing political behavior. Strategies to reduce political absenteeism and to promote greater political engagement among Ukrainian youth have been proposed, with a focus on enhancing political education, reforming political institutions, and increasing trust in the democratic process.

The research provides a comprehensive understanding of the nature of political absenteeism among Ukrainian youth and offers practical recommendations for increasing youth political participation, especially in the context of post-war rebuilding.

Key words: political absenteeism, youth non-participation, Ukrainian youth, political education, socio-political environment, democratic participation, empirical study.